

ויקה יעקב אבן

תלמידי חכמים

ארבע מסכתות בתלמוד מסתיימות בדרשה על תלמידי חכמים:
אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום
בעולם, שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. ישעיהו נ"ד י"ג

ארבע המסכתות הינן – ברכות, נזיר, יבמות, וכריתות; מסכתות
שראשי התיבות שלהן **בניך**.

במסכת ברכות, ובחלק מגרסאות מסכת כריתות, מופיעה תוספת
מדרשית:
אל תקרי פְּנִיךְ אלא פּוֹנִיךְ.

במסכת ברכות בלבד מופיעים פסוקי תהילים נוספים אודות השלום:

שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול. תהילים קי"ט קס"ה
יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך. למען אחי ורעי אדברה נא
שלום בך. למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך. תהילים קכ"ב ז'-ט'
ה' עוז לעמו יתן, ה' יברך את עמו בשלום. תהילים כ"ט י"א

אותה פסיקה, ללא התוספות, מופיעה בסיום מסכת ברכות בירושלמי,
ובעוד מקומות הרבה. גם נהוג לומר אותה בסוף תפילת שחרית,
מנהג המוזכר כבר בסדר רב עמרם גאון, בתוספת שונה מהמקובל:

אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום
בעולם, שנאמר וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך. וראה בניס
לבניך שלום על ישראל. סדר ר' עמרם גאון, סוף שחרית

נדון כאן בחכמים ששמותיהם מופיעים בפסיקה, בתלמידי חכמים,
ובשאלה - איך תלמידי חכמים, העוסקים כל ימיהם במחלוקות,
משכינים שלום בעולם?

רבי חנינא ורבי אלעזר

לרבי חנינא בר חמא ורבי אלעזר בן פדת ביוגרפיות דומות. שניהם נולדו ולמדו תורה בבבל ועלו בבגרותם לארץ ישראל. שניהם זנחו את מסורת הלימוד הבבלי ואימצו את תורת ארץ ישראל. שניהם מכונים "רבי" - התואר של רב שהוסמך בארץ ישראל, ולא "רב" כדוגמת אמוראי בבל. שניהם עלו לגדולה בארץ ודברי שניהם נמצאים מאות פעמים בשני התלמודים.

רבי חנינא למד בבבל אצל רב המנונא, ובהיותו כבן שלושים עלה ארצה עם בנו חמא, כדי ללמוד תורה מפיו של רבי יהודה הנשיא. רבי, לפני פטירתו, הורה למנות אותו יושב ראש הישיבה:

והושיבו ישיבה לאחר שלשים יום: שמעון בני - חכם, גמליאל בני - נשיא, חנינא בר חמא - יושב בראש. כתובות ק"ג:

באגרת ר' שרירא גאון נמסר שרבי חנינא סירב לקבל את אותה משרת יושב ראש משום שר' אפס, סופרו של רבי, היה מבוגר ממנו בשנתיים וחצי. ולכן ר' אפס כיהן בתפקיד עשרים שנה, ורק לאחר פטירתו ר' חנינא סוף-סוף כיהן כיושב ראש.

גדול תלמידיו של רבי חנינא היה רבי יוחנן, ולרבי יוחנן היו שני תלמידים מובהקים - ריש לקיש, ורבי אלעזר.

רבי אלעזר למד בצעירותו בבבל אצל רב, גם הוא מתלמידי רבי. לאחר מות רב למד רבי אלעזר זמן קצר אצל שמואל, ואז עלה ארצה ללמוד אצל רבי יוחנן. אנחנו יודעים שהוא הספיק לשמוע דברי תורה בארץ ישראל ישירות מפי רבי חנינא, שהאריך ימים מאוד. בסוף ימיו רבי אלעזר כונה "מרא דארעא דישראל" (נידה כ:; יומא ט:).

איך אנחנו בטוחים שרבי אלעזר שמע תורה ישר מפיו של רבי חנינא ולא קיבל רק דרך רבי יוחנן? העובדה שלא כתוב "אמר רבי אלעזר אמר רבי יוחנן אמר רבי חנינא" אינה הוכחה, משום שרבי אלעזר נהג שלא להביא דברי רבי יוחנן בשמו.

ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי, והיה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוי. אמר - הא תרתי מילין הדין בבליי א עביד בי! חדא דלא שאל בשלומי, וחדא דלא אמר שמועתא משמי. אמר ליה כך אינון נהגין גביהן - זעירא לא שאל בשלמיה דרבה דאינון מקיימין "ראוני נערים ונחבאו". מי מהלכין חמי ליה חד בית המדרש. אמר ליה - הכא הוה רבי מאיר יתיב דרש ואמר שמועתא מן שמיה דרבי ישמעאל, ולא אמר שמועתא מן שמיה דר' עקיבה. אמר ליה - כל עלמא ידעין דרבי מאיר תלמידו דרבי עקיבה! אמר ליה - כל עלמא ידעין דרבי אלעזר תלמידה דר' יוחנן! ירושלמי ברכות ד:

רבי יוחנן כעס על רבי אלעזר, שזה עתה הגיע מבבל ללמוד אצלו, גם משום שרבי אלעזר התבייש ממנו במקום לרוץ לקראתו, וגם מפני שלא היה מצטט אותו בשמו. רבי יעקב בר אידי הסביר את ההבדל התרבותי בין תלמידי בבל לבין המקומיים. תלמידי בבל התייחסו לרבה ביראת הכבוד כה חזקה שהם נמנעו מלפגוש אותו מחוץ לשיעור, לעומת תמידי ארץ ישראל שחשקו להימצא בקרבת הרב. בנוסף מסופר שרבי יוחנן הראה לרבי יעקב בר אידי את המקום שבו עמדה ישיבתו של רבי מאיר, והזכיר שרבי מאיר היה מצטט בשמו את דברי רבי ישמעאל אבל לא את דברי רבו המובהק רבי עקיבא. רבי מאיר נהג כך משום שכל העולם ידע שהוא תלמיד של רבי עקיבא וכל תלמודו למד ממנו. רבי יעקב בר אידי מיד השיב שכך הדבר לגבי רבי אלעזר, שכל העולם יודע שדבריו דברי רבי יוחנן הם.

אז, איך בכל זאת יודעים שרבי אלעזר שמע תורה ישירות מפיו של רבי חנינא? יש עדויות ישירות לשיחות ביניהם!

ומה טעם "והנחתי אתכם על אדמת ישראל ונתתי רוחי בכם וחייתם"? רבי ברכיה שאל לרבי חלבו; רבי חלבו שאל לרבי אימי; רבי אימי שאל לרבי אלעזר. **רבי לעזר שאל לרבי חנינה**, ואית דאמרין רבי חנינה שאל לרבי יהושע בן לוי. אפילו כגון ירבעם בן נבט וחביריו! ירושלמי כלאים ט' ה"ג

רבי אלעזר שאל את רבי חנינא, ואית דאמרי רבי חנינא שאל את ר' אלעזר (ואפשר כן, רבה שאיל לתלמידא? אלא לא בעא מיניה אלא למבדקיה). אמר לו: מהו דנן דכתיב "שתים שאלתי מאתך", "שוא ודבר כזב הרחק ממני ראש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חוקי", "פן אשבע וכחשתי ואמרתני מי ה' ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי". איזה מהן קשה, הראשונה או השנייה? אמר לו: מציינו שויתר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה, ולא וויתר על חילול השם. ויקרא רבה כב ו

בין שרבי אלעזר שאל את רבי חנינא ובין להיפך, ואם להיפך, בין שרבי חנינא רצה לבחון את בקיאותו של התלמיד ובין שהוא רצה לשמוע את דעתו של רב בעניין, וודאי שרבי אלעזר שוחח עם רבי חנינא. נראה בהמשך שריש לקיש, תלמידו הגדול השני של רבי יוחנן, גם הוא שוחח עם רבי חנינא.

בנוסף לארבע החזרות על המימרא "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", רבי אלעזר מוסר דברים נוספים ששמע מפיו של רבי חנינא. הביטוי "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא" מופיע שמונה פעמים בסוגיה אחת במסכת מגילה, ועוד ארבע פעמים בשאר התלמוד. חלק מההופעות הינן בסגנון דומה - טענה מפתיעה ופסוק יחיד המוכיח את הטענה. לדוגמה:

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: כל האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם. שנאמר "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי".

מימרא זאת מוכרת לנו בעיקר מפרק קניין תורה הנספח למסכת אבות, ושם היא נאמרת, בצורה מפתיעה, בלי לנקוב בשם אומרה!

תלמידי חכמים

הביטוי **תלמידי חכמים** נפוץ בתלמוד כמו בשפת יום-יום. פירוש הביטוי כמובן אינו "תלמידים חכמים" אלא "תלמידים של החכמים" (בסמיכות). לכן צורת היחיד אמורה להיות **תלמיד חכמים**, אבל צורה זאת איננה מופיעה ולו פעם אחת בתלמוד המודפס, אלא תמיד נכתב "תלמיד חכם", העלול להתפרש בטעות.

והנה גם בדפוס משנה תורה לרמב"ם מופיע צמד המילים "תלמיד חכם" יותר מששים פעם, למרות ההוכחות הרבות לכך שהרמב"ם בעצמו הקפיד לכתוב תמיד "תלמיד חכמים"!

מהן אותן ההוכחות? נדון קודם בפירוש הרמב"ם למשנה, שחמישה סדרים מתוכו (להוציא סדר טהרות) שרדו בעצם כתב ידו המקורי של הרמב"ם (היום סדרי זרעים, נזיקין וקדשים נמצאים בספרייה הבודליאנית באנגליה, ואילו מועד ונשים הם בספרייה הלאומית). בפירושו מצטט ברמב"ם תחילה את המשנה ואח"כ מפרשו בערבית יהודית באותיות עבריות. לעתים הגרסה המצוטטת של המשנה שונה במקצת מלשון המשנה בדפוסים, כולל בחמש הפעמים בהן מופיע הביטוי "תלמיד חכם" בדפוסים שלנו:

פסחים ד' ה' משנה בדפוס: לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם
נוסח הרמב"ם: לעולם יעשו כל אדם עצמו
כתלמידי חכמים

סוכה ב' א' משנה בדפוס: טבי עבדי שהוא תלמיד חכם
נוסח הרמב"ם: טבי עבדי שהוא תלמיד חכמים

חגיגה א' ז' משנה בדפוס: ואיזה זה תלמיד חכם?
נוסח הרמב"ם: ואיזה זה תלמיד חכמים?

הוריות ג' ח' משנה בדפוס: אם היה ממזר תלמיד חכם
וכוהן גדול עם הארץ
ממזר תלמיד חכם קודם
נוסח הרמב"ם: אם היה ממזר תלמיד חכמים
וכוהן גדול עם הארץ
ממזר תלמיד חכמים קודם

נגעים י"ב ה' משנה בדפוס: אפילו תלמיד חכם
נוסח הרמב"ם: אפילו תלמיד חכמים

לא זו בלבד שהרמב"ם מקפיד לכתוב "תלמיד חכמים", בנוסף הוא מוסר לנו שכך הגירסה המדוייקת של המשנה!

דבר דומה מצאנו בספר משנה תורה עצמו. אין לנו בעצם כתב ידו של הרמב"ם אלא כעשרים דפים מהלכות משפטים שנמצאו בגניזה הקהירית, אבל יש לנו עדות הקרובה למקור. בסוף כתב יד הנטינגטון (הנמצא בספרייה הבודליאנית באנגליה, והוצג במוזיאון ישראל לפני מספר שנים), המכיל את ספרי מדע ואהבה, מופיע "הוגה מספרי אני משה ברבי מימון זצ"ל" בכתב ידו המוכר של הרמב"ם (ה'זצ"ל" מתייחס לאביו של הרמב"ם). בכתב יד זה מופיע "תלמיד חכמים" בכל המקומות בהם מופיע "תלמיד חכם" בספרי שלנו הדפוס.

אם כן, למה בדפוסים של המשנה תורה כתוב "תלמיד חכם" ולא "תלמיד חכמים"? כאשר מעיינים בכתבי יד מאוחרים יותר, עליהם הסתמכו המביאים לדפוס, מוצאים שכתוב בהם בראשי תיבות 'ת"ח' כדי לקצר בכתביה ולחסוך מקום. "תלמיד חכם" הינו השיחזור של המו"לים, ולא הגרסה המקורית!

לא חקרתי לעומק כתבי יד עתיקים של הגמרא, אבל ייתכן מאוד שתהליך דומה ארע גם שם.

תלמידים

המילה "תלמיד" מופיעה רק פעם אחת בתנ"ך, בספר דברי הימים:

וַיִּפְּלוּ גִזְרֵי לֹחַת מִשְׁמֶרֶת, לְעֵמֶת פְּקֻטָּן פְּגָדוֹל, מִבֵּין עַם תְּלָמִיד.
דברי הימים א' כ"ה ח'

גם אם המילה "תלמיד" אינה מופיעה לפני כן בתנ"ך, המושג של תלמיד מופיע גם מופיע. המפרשים מסבירים שהמילה בן עשויה להתפרש כתלמיד, כגון בביטוי "בני הנביאים"

וַיִּצְאוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיַד אֵל אֶל אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִידְעָתָּ
כִּי הַיּוֹם יִהְיֶה לְקַח אֶת אֲדֹנָיְךָ מֵעַל רֵאשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר גַּם אֲנִי זְדַעְתִּי
הַחֲשׂוּ. מלכים ב' ב' ג'

רד"ק שם בני הנביאים כתרנומו: תלמידי נביאיא

לא נביא אֲנֹכִי וְלֹא בֶן נְבִיא אֲנֹכִי כִּי בּוֹקֵר אֲנֹכִי וּבוֹלֵס שְׁקִמִּים
עמוס ז' י"ד

לא נביא אנכי לא הייתי נביא מנעורי וגם לא בן נביא אנכי
שלמדני דרכי נבואה רד"ק שם

וְאֵלִישֶׁע שָׁב הַגְּלָלָה וְהֶרְעַב בְּאֶרֶץ וּבְנֵי הַנְּבִיאִים יִשְׁבִּים לְפָנָיו,
וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ - שְׁפֹת הַסִּיר הַגְּדוֹלָה וּבִשָּׁל נָזִיד לְבְנֵי הַנְּבִיאִים.
מלכים ב' ד' ל"ח

ואולם הרמב"ם חולק על פירוש זה, ורואה ב"בן נביא" מי שמכין את
עצמו לנבואה, ולא דווקא תלמיד של נביא:

אלו שהם מבקשים להתנבא, הם הנקראים בני הנביאים.

ואף על פי שמכוונין דעתן, אפשר שתשרה שכינה עליהן, ואפשר
שלא תשרה. רמב"ם ספר הלכות יסודי התורה פרק ז

עוד מילה נרדפת לתלמיד בתנ"ך היא המילה "לימוד", המופיעה שש
פעמים בתנ"ך (בחמישה פסוקים שונים):

צֹר תַעֲוֹדָה חֲתוּם תִּזְרָה בְּלִמּוּדֵי יִשְׁעִיהוּ ח' ט"ז

אֲדַנִּי ה' נָתַן לִי לְשׁוֹן לְמוֹדִים לְדַעַת לְעוֹת אֶת יַעֲף דָּבָר יַעֲרֵר בְּבִקֹּר
בְּבִקֹּר יַעֲרֵר לִי אֶזֶן לְשִׁמְעַת פְּלִמּוּדִים יִשְׁעִיהוּ נ' ד'

וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ יִשְׁעִיהוּ נ"ד י"ג

פָּרָה לְמוֹד מְדַבֵּר בְּאֹת נִפְשׁוֹ (קָרִי נִפְשָׁה) שְׁאֶפְהָ רִיחַ, תִּאֲנַתָּה מִי
יִשְׁיבְנָה, כָּל מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעֲפוּ, בְּחֻדְשָׁה יִמְצְאוּנָה.

ירמיהו ב' כ"ד

הִיחַפֵּךְ פּוֹשֵׁי עוֹרוֹ וְנִמְרַח בְּרַבְרַתְיֹו? גַּם אַתָּם תּוֹכְלוּ לְהִיטִיב
לְמוֹדֵי הָרַע. ירמיהו י"ג כ"ג

אנחנו רואים כאן שני מובנים שונים למילה "לימוד". ב"פרה לימוד
מדבר" משמעותה "רגיל" או "מורגל", בדומה למונח "למוד" בשפת
חז"ל.

ואם היה כהן או עני **למודים** לאכל אצלו, יבואו ויאכלו, ובלבד שיודיעם משנה דמאי ד' ד'

עלה בידו מששים ואחד - תרומה, ויחזור ויתרום כמו שהוא **למוד** משנה תרומות ד' ג'

היה **למוד** לקרות דף אחד קורא שני דפים מדרש רבא ויקרא כ"ה א'

כך גם מקובל לפרש "לימודי הרע" בפסוק מירמיהו י"ג (רד"ק והמצודות) ואילו תרגום יונתן מסביר קצת אחרת - שקשה לאדם להיטיב לאחר שלמד לעשות רע.

רד"ק שם	למדי כמו למוד מדבר, מורגל
מצודת ציון	למדי עניין ההרגל
מצודת דוד	נעשה אצלכם כדבר טבעי
תרגום יונתן	דהיתון אלפין למעבד בישן

אבל ברוב הפסוקים "לימוד" מתפרש באופן ברור כ"תלמיד". "לשמוע כלימודים" משמעו להקשיב כמו שתלמידים מקשיבים. ו"לימודי ה'" הם תלמידי תורת ה', כלומר תלמידי חכמים.

וחתום התורה על לב לימודי - תלמידיך "יראי שמי" הנקראים "לימודי ה'" רש"י על ישעיהו ח' ט"ז

בלמודי שם התואר, וכמוהו "לשמוע כלמודים" והנה הוא **מתלמידי**. ראב"ע שם

עם **לימודי** שלא יראוה אחרים אלא **התלמידיים** רד"ק שם

ואם כן וְכָל בְּנֵי לְמוּדֵי ה' משמעו וכל בניך תלמידי ה', כפי שבאמת מסביר אבן עזרא:

וכל למודי - כמו תלמידי ראב"ע שם

ואם כל בניך הינם תלמידי ה', ושלום רב לכולם, המימרא ברורה. אז למה לנו התוספת "אל תקרי בניך אלא בוניך"?

בוניך

ההבדל בהיגוי בין בְּנִיךְ לבין בּוֹנֵיךְ קטן ביותר לאלה המבחינים בין קמץ לבין פתח. ומה כוונת הקריאה החלופית? על פניו הכוונה היא שתלמידי החכמים הם בוני העם, כלומר מאחדים את העם, וממילא הם גם גורמים להשכנת שלום בין איש לרעהו.

מצאנו את המשלת תלמידי חכמים לבנאים גם בהקשר אחר. המשנה במסכת מקוואות דנה בכתמים של זפת או של שמן מור על בגדים, אם הם חוצצים ופוסלים את הטבילה.

על הבגדים - מצד אחד אינו חוצץ, משני צדדין חוצץ. רבי יהודה אומר משום רבי ישמעאל: אף מצד אחד. רבי יוסי אומר: של בנאים מצד אחד, ושל בור משני צדדין. מקוואות פרק ט' משנה ו'

אם הכתם עבר לצד השני של הבד הוא בוודאי מונע את חדירת המים ומהווה חציצה, המחלוקת היא בכתם שלא חדר את הבד. תנא קמא קובע שאין חציצה, רבי יהודה שיש. רבי יוסי מבחין בין בגדי אנשי מקצוע (בנאיים) לבין אלה של עובדים ללא השכלה (בורים).

קשה להבין את ההבחנה של רבי יוסי. למה יש הבדל בין בגדי בנאי לבין אלה של אחרים? אמנם ישנה גרסה אחרת בה כתוב "בנויים" כלומר בבגדים נאים ומקושטים, לעומת בגדים ללא קישוט שהינם כשדה בור (שדה שלא נזרע). ואם מקבלים גרסה זאת ההבחנה היא בין בגד יקר ששובשו מקפיד על נקיונו לבין בגד פשוט שאינו מקפיד עליו, בהתאם לכלל שחציצה קיימת כאשר הטובל מקפיד.

במסכת שבת דנים בבגדי תלמיד חכם, שאסור שיהיו עליהם רבב או טלאי. שם רבי יוחנן הופך את הבנתנו של דברי רבי יוסי:

תנן התם - רבב על המרדע חוצץ. רבן שמעון בן גמליאל אומר: עד כאיסר האיטלקי. ועל הבגדים מצד אחד אינו חוצץ משני צדדין חוצץ. רבי יהודה אומר משום רבי ישמעאל: אף מצד אחד חוצץ. בעא מיניה רבי שמעון בן לקיש מרבי חנינא: מרדעת מצד אחד או משני צדדין? אמר ליה: זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי. דתנן רבי יוסי אומר: של בנאין מצד אחד ושל בור משני צדדין. ולא תהא מרדעת חשובה מבגדו של עם הארץ! מאי בנאין? אמר

רבי יוחנן : אלו תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהן.
שבת קיד.

ריש לקיש (תלמידו של רבי יוחנן ותלמיד תלמידו של רבי חנינא) שואל את רבי חנינא בקשר לכתם על שטיחון ששמים על גב חמור. רבי חנינא מודה שלא שמע על מקרה זה בדיוק, אבל אומר שאפשר להסיק דרך קל וחומר ממה שאמר רבי יוסי על בגדו של בנאי. ובהקשר זה רבי יוחנן מבהיר שההבחנה של רבי יוסי הינה בין תלמיד חכמים לבור (מי שלא למד), משום שתלמיד חכמים מקפיד על בגדיו שיהיו ללא כתמים.

ואיך רבי יוחנן מקשר בין בנאיים לבין תלמידי חכמים? תלמידי חכמים עוסקים בבנינו של עולם, כלומר במניעת חורבנו של עולם כתוצאה ממלחמות.

בנוסף, במדרש בראשית רבה קושר רבי בנאי (האם השם מקרי?) ישירות בין בניין העולם ללימוד תורה:

אמר רבי בנאי : העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה, שנאמר "ה' בחכמה יסד ארץ".
בראשית רבה א' ד'

ואולם מה שאמרנו עד כאן אינו פשוטו של הדרש "אל תקרי בניך אלא בוניך"! "בוניך" כאן אינו מלשון **לבנות** אלא מלשון **להתבונן** או **להבין**. "בוניך" הינם תלמידי חכמים שמתבוננים בתורה כדי להבינה.

במבט ראשון מפתיע שדווקא עיסוק תמידי במחלוקות התלמוד מרבה שלום בעולם. אבל חשיבה מעמיקה יותר מביאה לידי פתרון.

ישנן הרבה מחלוקות בתורה שבעל פה, אבל מטרת לימוד מעמיק היא לקרב את הידיעות השונות ולהקטין את המחלוקות עד כמה שאפשר. הרי כל חכם קיבל מסורת מרביתו או הסיק מסקנה ע"ס המידות בהן התורה נדרשת, ולכן ההבדלים בין החכמים השונים חייבים להיות הבדלי מקרה, גישה וניסוח, ולא סתירות של ממש. ותלמידי חכמים לומדים ליישב סתירות מדומות כאלה.

די להזכיר את האוקימתא - שיטה נפוצה להגביל דברי תנא למקרה מצומצם ביותר כדי שהמחלוקת תיעלם. או את השאלה "במאי קמיפלגי" הבודקת את גבולות המחלוקת כדי למצוא את המכנה המשותף.

מספרים שלפני שנים רבות היה מחסור תפוזים בשוק, ושני יהודים רבו על שק תפוזים שעמד למכירה. החליטו לבקש מתלמיד חכמים להחליט למי העדיפות. תלמיד החכמים שאל את הראשון ממה נובע הצורך שלו בתפוזים. התשובה היתה שהוא זקוק לקליפות תפוזים בשביל ריבה. תלמיד החכמים שאל גם את השני ותשובתו היתה שהוא זקוק למיץ התפוזים. אז קנה תלמיד החכמים את שק התפוזים וחילק לאחד את הקליפות ולשני את המיץ. וכך הרבה שלום בעולם.

עוד פסוקים

כאמור, במסכת ברכות יש עוד סדרה של פסוקים העוסקים בשלום. האם פסוקים אלה נבחרו באקראי? ולמה פסוקים אלה ולא אחרים, כגון וראה בנים לבניך שלום על ישראל (כפי שקובע סדר ר' עמרם גאון)?

הפסוק הראשון בסדרה, שלום רב לאוהבי תורתך, נראה כמשמש עוד הוכחת לטענה שתלמידי חכמים מרבים שלום. אבל האם הביטוי "אוהבי תורתך" זהה לביטוי "תלמידי חכמים"?

ברצוני להציע פתרון אחר.

הפסוק המקורי, וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, בעצם אינו מוכיח שתלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, אלא שהם מרבים שלום לעצמם! לולא הדרשה אל תקרי פְּנִיךְ אלא בּוֹנִיךְ, יכולים היינו להבין ורב שלום בניך כמתכוון לכל בני עמינו. אבל הדרשה מבהירה לנו שהפסוק מתכוון לתלמידי החכמים בעצמם.

הפסוק הבא - שלום רב לאוהבי תורתך - מרחיב את חוג מקבלי ברכת השלום לכלל אוהבי התורה, גם אלה שאינם תלמידי חכמים המקדישים את כל זמנם ללימוד תורה. שלושת הפסוקים מתהילים קכ"ב מרחיבים את מקבלי ברכת השלום לכלל תושבי ירושלים, גם אלה שאינם נמנים עם "אוהבי התורה". לבסוף ה' יברך את עמו בשלום מרחיב עוד יותר את מקבלי הברכה לכלל עם ישראל. וכך חזרנו להיקף ברכת השלום שבסוף תפילת שמונה עשרה: שים שלום ... עלינו ועל כל ישראל עמך.

והערב נא

הזכרנו שהברכה בסוף תפילת שמונה עשרה הינה ברכת השלום, ובסוף כל תפילת שחרית נהוג לומר את המימרא שלנו העוסקת בשלום. גם ממש בתחילת תפילת שחרית נהוג לומר פסוק העוסק בשלום:

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. במדבר ו' כ"ו

הפסוק אינו מובא לבד, אלא במסגרת יציאת ידי חובה של מצוות לימוד תורה בכל יום. לאחר ברכות התורה מובאים שלושה קטעים – אחד מהתורה, אחד מהמשנה ואחד מהגמרא – כדי לקיים: לעולם ישלש אדם שנותיו: שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד.

הקטעים הם:

וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל אהרן ואל בניו לאמר, כה תברכו את בני ישראל, אמור להם. יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחנך. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. במדבר ו' א

אלו דברים שאין להם שיעור: הפאה, והבכורים, והראיון, וגמילות חסדים, ותלמוד תורה. משנה פאה א' א'

אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה, והקרן קימת לעולם הבא, ואלו הן: כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והשכמת בית המדרש שחרית וערבית, והכנסת אורחים, ובקור חולים,

והכנסת כלה, ולוית המת, ועיון תפלה, והבאת שלום בין אדם לחברו, ותלמוד תורה כנגד כולם. ע"ס שבת קכ"ז.

למה דווקא שלושה קטעים אלה? הסיבה להבאת שני הקטעים האחרונים (מהמשנה ומהגמרא) ברורה - שניהם מסתיימים במצוות תלמוד תודה, שהיא כאמור מטרת אמירתם. היינו מצפים למובאה מהמקרא העוסקת גם היא בלימוד תורה, לדוגמה:

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵת הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם.
דברים ה' א'

וּשְׁנַתֶּם לְבְנֵיךָ וּדְבַרְתֶּם בָּם בְּשַׁבָּתְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדַרְךָ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ.
דברים ו' ז'

לא זמוש ספך התורה הזה מפיד וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וּלְיָלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בּוֹ יְהוֹשֻׁעַ א' ח'

במקום פסוקים אלה נבחרה הפיסקה מספר במדבר המסתיימת בשלום כדי לרמוז לתלמידי החכמים המרבים שלום בעולם.